

UNA VISIÓ DE LA GEOGRAFIA

Yi-Fu Tuan*

Resum: Una visió de la Geografia

Quin és el caràcter intel·lectual i el nucli de la geografia? Una resposta, des d'un punt de vista general humanista, que pugui satisfer, alhora, la curiositat senzilla i un públic il·lustrat es basa en la definició del camp de la geografia com l'estudi de la terra com a llar de la gent. La casa, la llar és la clau, la paraula unificadora per a totes les subdivisions de la geografia, perquè la llar, en sentit ampli, té un significat físic, econòmic, psicològic i moral; és el conjunt de la terra física i un veïnatge concret; és un lloc de dificultats i llibertat, de situació i d'espai.

COL·LEGUES d'altres disciplines m'han demanat, més enllà de la simple curiositat: —què és la geografia? i, més específicament: —com consideres que ha de ser la geografia? Aquesta qüestió, pot ser molt bé que l'hagin feta a altres geògrafs; malgrat tot, jo sospito que és a aquells de nosaltres que treballem al camp més humà de la geografia a qui s'acostuma fer aquesta pregunta. La meva resposta reflecteix, naturalment, la meva línia de treball. He intentat, nogensmenys, incloure-hi el que he anomenat «una visió de la geografia» en el més ampli context possible, de forma que això fos interessant no solament per a geògrafs sinó també per a alumnes d'altres disciplines i, més generalment, per al públic culte. El que jo expòs aquí no pretén mostrar l'atractiu que té la geografia, en el sentit reduït o estricte que és d'utilitat per a la societat: tothom ja sap, o hauria de saber, que «els llocs i les seves produccions» són una part integral de la moderna educació de cada ciutadà. Vull satisfer les persones cultes i els pensadors que, tenint ja acceptat el camp dels valors pràctics, vulguin tenir un millor coneixement de quin és el seu nucli intel·lectual.

Vaig començar amb una definició popular durant la fi dels anys quaranta i el començament dels cinquanta: la geografia és l'estudi de la terra considerada com la llar de la gent. M'agrada aquesta definició per un parell de raons, una d'aquestes raons és que deixa clar immediatament que la geografia, malgrat tota la sofisticació tècnica dels seus especialitzats subcamps, no és un coneixement remot o esotèric sinó una qüestió humana bàsica. Els homes de qualsevol lloc cerquen entendre la naturalesa de la seva llar. Quan aquest coneixement és articulat en paraules o en dibuixos i mapes, per molt primitius que siguin, això constitueix geografia. Mentre hi hagi éssers humans, hi haurà sempre aquest coneixement, aquesta geografia (Sauer, 1956).

* El doctor Tuan és «John K. Wright Professor» i «Vilas Research Professor» al Departament de Geografia a la Universitat de Wisconsin, Madison. Wisconsin 53706.

Traducció: Climent Picornell i Miquel Carrió, Departament de Ciències de la Terra, Universitat de les Illes Balears. Agraïm la supervisió de Jeroni Sureda, de l'Escola Oficial d'Idiomes de Barcelona. Aquest article és una traducció de l'original «A view of Geography» aparegut a la *Geographical Review*, gener de 1991. American Geographical Society, Nova York. La traducció i la reimpressió per TREBALLS DE GEOGRAFIA s'ha fet amb el permís de l'American Geographical Society, que retén tots els drets.

Terra

Considerau que hi ha tres paraules clau en la definició. La primera és Terra. La geografia és l'estudi de la terra considerada com la llar dels homes. Com és la terra? Com són les seves característiques físiques? Cap grup humà no pot sobreviure sense donar sentit al seu entorn —els seus Aires, les seves Aigües i els seus Llocs, com va remarcar Hipòcrates. Els geògrafs físics han treballat sobre aquesta curiositat i aquesta necessitat bàsiques. Han provat d'entendre la terra com una entitat física o natural a la qual viuen els humans. La geografia física pot ser una pura ciència física amb lleugeres mencions de la gent i les seves obres (Leighly, 1955). Encara, però, per a tots aquells que reclamen legítimament que van fent una ciència física, aquesta resta com una ciència fermada, en un nivell fonamental, a la escala humana (Hartshorne, 1959, 41-47). D'aquesta manera, mentre que els geògrafs físics poden estudiar la terra en conjunt o per parts, les parts que ells estudien molt rarament, quasi mai, atenyen la microescala de, per exemple, l'estructura molecular dels minerals o les turbulències de l'aire per damunt les fulles de diferents formes. Els geògrafs físics examinen la superfície i la crosta més superficials de la terra, però quasi mai el nucli intern, que és massa remot perquè tingui un interès per als homes corrents. Estudien les formes de la terra, els climes i els organismes biològics que han viscut durant els dos darres milions d'anys, però rarament els que han viscut en els més distants períodes geològics. Es restringeixen ells mateixos al període quaternari i amb èmfasi especial a l'holocè (Knox, 1985), ja que és en aquest moment que la terra esdevé la llar de les espècies humanes.

Perquè el quaternari és, a més, el període dels humans i dels seus antecessors, hi ha una tendència en la geografia física a encaixar amb la geografia humana prehistòrica. El manteniment dels nostres remots avis no pot ser entès sense un coneixement detallat dels medis ambient del passat (Holliday, 1988). Un geògraf de les migracions prehistòriques ha de ser també un competent geògraf físic per explicar els passadissos oberts en les làmines de gel o les rutes disponibles en les terrasses marines elevades (Sauer, 1944).

Humans

I ara que he introduït els humans a escena, deixau-me explorar llur importància, ja que ells constitueixen la tercera paraula clau en la definició. Al començament del segle XX, els geògrafs, especialment els formats des de la geologia, tenien tendència a veure els humans, de forma general, com a agents geològics: aquesta significació, adduïen, es basa en la seva capacitat per transformar la superfície de la terra.

Més tard, els humans foren considerats com a éssers culturals o socio-polítics i, encara més tard, com a éssers psicològics, i fins i tot com a individus amb capacitat de saviesa i bogeria (Vale, 1988). D'aquesta manera, la conceptualització geogràfica dels éssers humans anava guanyant complexitat, i ells mateixos acabaren per ser el centre de l'interès. Fins al punt que mentre això ocorria, els geògrafs entraren dins la categoria d'humanistes. El vertaders geògrafs humanistes exploren la terra no tant per la terra en si com pel que aquesta els pot dir dels residents humans i del seu caràcter. Sens dubte, moltes de les característiques dels humans són reveladores de les innombrables maneres en què la gent circula per la realitat externa. Per als geògrafs això és significatiu, sobretot, en les sinergies de terra i vida.

Deixau que us en posi un exemple. Un tema central en la geografia escolar és el paper dels homes canviant la faç de la terra (Thomas, 1956; Goudie, 1990). Tradicionalment, l'atenció es dirigeix cap a la terra en tant que aquesta ha estat alterada. Fins i tot quan els geògrafs es giren cap als éssers humans com a agents de canvi, més que cap al vent o l'aigua, el focus continua sent la terra: la geografia, per tant, roman com una ciència de la terra. Però suposem que el focus s'altera. L'estudi de la natura transformada esdevé llavors un dels camins cap a un millor coneixement de la gent i de la societat. A la pregunta: —com és aquesta gent? un geògraf ha de respondre que ells són el tipus de gent que embruta el seu propi niu (pol·lució ambiental), o el tipus que demostra una considerable ingenuïtat i energia construint marjades en els tròpics humits (Parsons and Denevan, 1967). En la mesura en què cada investigador persegueix la pregunta: —per què la gent actua envers la natura de la manera en què ho fa? el pensament és com el d'un geògraf humanista, i els descobriments que són conseqüència de la perspectiva distintiva de la geografia són una contribució a l'empresa humanista.

Deixau-me donar-vos una idea per fer una passa més envant. M'he temut que els geògrafs d'ara demostren interès per la dimensió psicològica dels éssers humans. Una manera perquè els geògrafs explorin aquesta dimensió és estudiar la forma com els humans han transformat la natura d'una manera imaginativa: per exemple, l'aigua de les fonts és obligada a saltar i la natura és miniaturitzada als bonsais. En l'examen detingut d'aquestes activitats, la distorsió que causen els humans a plantes i animals —a més que s'hi passa gust i és evident que es fa amb afecte—, ens ho il·lustra molt més bé i d'una manera que va més enllà de la nostra capacitat d'abstracció. El plaer que ens dóna la contemplació dels grans jardins del món ens demostra que, en un primer instant, les persones que els admiren han oblidat completament que el seu fonament és el joc, és a dir,

l'arbitrarietat, que els jardins són fruit de l'exercici capriciós del poder dels humans (Tuan, 1984).

Llar

De les tres paraules clau de la definició de geografia, el terme llar ocupa la posició central, i es pot argumentar, tal vegada, que quan els geògrafs s'allunyen d'aquesta idea canvien el nucli del seu camp d'estudi. Aquesta idea sembla tenir el suport de la intuïció i del sentit comú. Els geògrafs físics poden ser descrits com a científics de la Terra que estan interessats per les capes del planeta —des de la capa litològica fins a l'estratosfera— que estan més a prop de les necessitats humanes; intuïtivament, han confinat la seva recerca als límits més extrems per alt i per baix que encara cauen dintre una noció de sentit comú de la Terra com la llar dels homes.

El concepte de llar és molt ampli i elàstic. El camp d'estudi que cerca comprendre'l totalment ha de ser, per tant, també ampli i mal-leable. El mot llar òbviament té un component físic. En un dels extrems de l'espectre, el planeta Terra és una entitat física o natural. A l'altre extrem, la casa és una estructura material. Entre els dos, els limitats espais del món humanitzat, des dels camps tancats als estats polítics protegits per pantalles de radar, són totes realitats tangibles. Quines són les característiques materials d'aquesta llar? La gent ha de saber si una unitat d'espai pot oferir la familiaritat i el suport material d'una llar; ha de conèixer el plànol de la casa, el seu caràcter espacial, de quina manera se'n diferencien les parts. N'ha de conèixer els recursos i la localització i com pot mantenir-ne la integritat material. La qualificació d'un geògraf aplicat és, essencialment, la qualificació de cada persona que té un casa i té la responsabilitat de gestionar-la. La diferència és d'escala i de sofisticació. Per exemple, respecte de la quantitat i la qualitat d'informació necessària per gestionar una llar, un simple programa i un inventari elaborat per la mestressa de la casa esdevé, a l'escala de regió o de país, un elaborat informe d'utilització del sòl (Stamp, 1951) i un GIS dels geògrafs contemporanis.

El mot llar significa molt més que un escenari natural o físic. Especialment el terme no es pot limitar a un lloc edificat. Un bon punt de partida per entendre la llar pot ser no la seva manifestació material, sinó més bé un concepte: la llar és una unitat d'espai organitzat mentalment i materialment per tal de satisfer les necessitats biosocials bàsiques, reals i percebudes de la gent i, més enllà, les seves més altes aspiracions estètiques i polítiques.

La llar és una creació tan simbòlica com material. El sistema simbòlic més poderós i precís dels humans és el llenguatge. Les paraules o el llenguatge

conformen l'existència de les llars. Un exemple ho aclarirà. Els caçadors que paren paranys al bosc i que només trepitgen el medi ambient natural viuen en un espai vital. Un món completament humanitzat es va creant posant noms als indrets o les característiques naturals, classificant-los de diverses maneres i contant-ne històries. El bateig i la taxonomia són una mena d'inventari de recursos econòmics. El llenguatge, en aquest sentit, és un instrument pràctic de supervivència. Però pot passar que es doni nom a més objectes dels que siguin estrictament necessaris per sobreviure. Es crea una llar més gran del que les necessitats demanen; la seva extensió per obra de mitjans verbals es pot presumir destinada a satisfer l'intel·lecte. Per una altra part, encara que la majoria de les paraules en el llenguatge humà tinguin un to emocional que genera un lligam automàtic entre les coses exteriors i nosaltres mateixos, hi ha paraules que duen una càrrega emocional superior que la de les altres i poden ser aplicades a trets d'especial importància, com per exemple un arbre gegantí o un penyal prominent.

Això que aquí hem esboçat breument pel que fa a aquests caçadors esdevé enormement més complex pel que fa a les grans societats cultes. En aquestes, els camps conrats i els assentaments humans colpegen els ulls, però caldria recordar que quan els europeus colonitzaren Amèrica del Nord i Austràlia, molt abans que les destrals caiguessin damunt els arbres per preparar l'establiment de les granges, extenses superfícies de terra foren prèviament posseïdes mitjançant els rituals familiars de la topografia: es posà nom als trets físics, es dibuixaren mapes i s'escrigué sobre els episodis èpics de les exploracions. Sense aquestes passes que transformen simbòlicament l'espai en llar o en món, els canvis materials difícilment poden continuar, si no és en el context de la casualitat i a petita escala (Carter, 1988). Per altra part, aquests sistemes simbòlics cal que siguin continuats i renovats, si no volem que el món creat perdi els significats que motiven la gent a mantenir el seu medi material. Un exemple de renovació, o de canvi d'actuació simbòlica, és l'elaboració de meravellosos atlas que abasten tot l'espai abans que s'hagin confeccionat mapes topogràfics de tipus lineal-direccional, i la publicació d'històries i geografies locals o nacionals abans que els diaris o els relats de les exploracions. I, evidentment, el paisatge considerablement alterat a l'instant assoleix una ressonància simbòlica: perquè els objectes de la natura, a través de la màgia de les narracions de contes o de les danses, poden vibrar amb un significat, llavors d'aquesta manera més ho poden fer les coses i els ambients creats per l'home (Langer, 1967, 87, 241). Paraules com llar, veïnatge, ghetto, suburbi, poble, ciutat, granja, camp, regió, província i nació-estat no són gairebé gens neutrals

en el seu significat, i no només descriuen les característiques físiques. Es mostren no com a etiquetes sinó com a noms propis o minipoemes que evocuen i accentuen —fan tornar d'alguna manera més intensa i real— la personalitat dels llocs (Ward, 1989).

Obligació i Llibertat

Els humans transformen medis ambient en mons, natura en llars. Els humans són a la vegada actors i agents, però també han de patir tots els graus de la passivitat. La gent d'onsevulla sigui és molt conscient de la manera com afecten els ensurts provocats pels agents externs —inundacions i sequeres i enemics humans— les seves vides. De fet, la inseguretat de l'existència en les societats i els temps pre-moderns era tanta, que rarament els homes es consideraven ells mateixos com a agents o creadors. Així, un paisatge de camps i conreus és essencialment «natura» tant per als senzills agricultors com per a sofisticats europeus pre-moderns; no té història, encara que gairebé tot hagi estat alterat pels homes de forma extensiva i progressiva al llarg dels temps (Yen, 1982; Tuan, 1989). També, tant a Europa com a la Xina, el jardí és «natura», encara que pugui ser el resultat de la major artificiositat i sofisticació. Només la ciutat és manifestament el resultat de l'activitat humana. La ciutat, des d'un principi, ha estat vista de forma ambivalent, ja sigui com una orgullosa realització de l'ordre humà estable feta contra els avatars de la natura, ja sigui com una presumptuosa impietat que pot provocar la còlera dels déus.

La major part de les obligacions o els entrebancs que limiten la vida són desconeguts per als humans. Els ignoren perquè no són considerats esdeveniments imprevists. Per exemple, les estructures d'espai, temps i recursos imposen alguns límits a l'acció de qualsevol grup humà, però poden no ser considerats com a limitacions. Si no és que el grup té l'oportunitat de comparar-se amb altres grups, les estructures que en suporten el manteniment no actuen com a entrebancs o limitacions, sinó com a punts de partida inexplorats de maneres culturals de fer les coses. Amb un major coneixement, els humans poden arribar a esbrinar que el sentit del poder i del control promès a través de pràctiques culturals és sovint una il·lusió. Així, els indis de Labrador utilitzen escapularis per pronosticar bones àrees de caça. Deuen creure que una pràctica tan solemne els permetrà controlar el subministrament alimentari. Realment, la solemnitat té poc a veure amb la localització exitosa de les àrees de caça abundant. La pràctica té èxit perquè és utilitzada per triar a l'atzar els llocs seleccionats per a la caça (Moore, 1957).

Considerem un altre exemple: les ciutats i els pobles de les planes suaument ondulades, com les de

l'Oest mitjà nord-americà solen presentar un model de localització jerarquitzat. El model exhibit per la localització dels centres urbans de mides diferents suggereix un disseny global, de conjunt, però no és res de tot això, no sorgeix del cap d'un planificador, encara que tingui la perfecció poligonal d'un flocc de neu. Els humans no tenen tant de control sobre les coses com els agrada pensar, i la seva fragilitat està exposada no només a l'amenaça del caos sinó també a l'existència de processos sistemàtics i a models que no formen part de la intencionalitat humana. Els geògrafs que han publicat dins el corrent positivista han esdevingut d'enorme valor per a la geografia humanista quan han mostrat les limitacions de la consciència humana ensenyant a veure als homes i les dones moderns, amb una precisió i una extensió desconegudes pels tràgics del passat, la subtilesa i la ubiqüitat de les actuacions del destí.

Els humans actuen per tal d'aconseguir un objectiu, però pot resultar que l'objectiu aconseguit no sigui el resultat d'una acció intencionada, sinó més bé el resultat d'unes forces superiors de les quals no es tenia un coneixement previ. També, quan els humans actuen per assolir un objectiu, pot passar que el que s'ha aconseguit, amb tots els seus profits temporals o locals, sigui de llarg abast i no se'n puguin pronosticar les conseqüències negatives. La cultura pròpia, però, no són només ulleres que permeten veure-hi a les persones, sinó també ulleres que, inevitablement, estan tenyides i, per això, la visió es veu influïda en un sentit o en l'altre. La intel·ligència possibilita als humans superar les limitacions de la cultura, i així els humans reconeixen, cada cop més, les pròpies limitacions de la intel·ligència, funcionant com ho fa de forma binària o d'alguna altra manera determinada genèticament que, en un futur, els científics descobriran.

La llibertat, paradoxalment, depèn del reconeixement dels límits de les obligacions. El principal esforç de l'educació liberal és mostrar fins a quin grau no són lliures els humans. És humà imposar límits, materials i conceptuals, a l'entorn d'un mateix i dels mons. Llar, veïnatge i nació-estat són espais delimitats, i la pròpia cultura allibera els humans fins a l'abast dels seus límits i condueix les seves energies. La humanitat senzilla és educada en els espais limitats de la llar, el veïnatge, la família i la comunitat. I, tot i que quan un poble se sent amenaçat a casa seva fuig agosaradament creuant un oceà o un continent cap a la llibertat, la seva intenció és restablir un món limitat on assolir una forma de vida familiar (Ostergren, 1988).

Al llarg dels darrers cent anys, aquests mons limitats han hagut de patir una nova amenaça, afegida als desastres naturals i a la violència sòcio-política tan familiar al gènere humà. Em referesc a l'obertura

potencialment alliberadora de la vida moderna, encara desorganitzada, i a l'ordre socio-econòmic que duu implícit. L'obertura moderna és bona en el sentit que obliga la gent a escorcollar els llocs i els costums tradicionals de forma freda i cerebral, però és dolenta si destrueix totalment el concepte de delimitació — de límits. Sense aquests conceptes la gent podria perdre no tan sols el sentit de la pietat que els fa humans, sinó també el poder de superació, sigui quina sigui la condició limitant en la qual es trobin. Llar, per a una persona moderna, és un punt de partida, abans que el lloc («locus») de lleialtat permanent. Aquesta idea de la llar com un simple punt d'aturada, que té les arrels en una religió o una filosofia d'influència universalista i ascètica, és ara mateix totalment secularitzada i, per això, sense cap casta d'intencionalitat o suport transcendents. Un important repte per al geògraf contemporani és veure de quina manera les forces de la modernitat, que inclouen no només la tecnologia, sinó també l'exercici responsable o cínic de la intel·ligència crítica, transformen un món pre-modern de llocs limitats i arrelats en models dinàmics, canviants, que si mostren un mínim d'avenç en alguna direcció, tendeixen cap a un món desconcertant de diversitats locals i uniformitat global (Sack, 1988).

Llar i Moralitat

La llar, en tant que lloc viscut íntimament, comporta un significat moral. Els codis morals s'apliquen, abans de res, als humans. Certament, en les comunitats tribals i en les societats tradicionals, s'apliquen, en primer lloc, al grup local: els externs, dels quals no es pot esperar un comportament correcte, no poden gaudir de tots els avantatges. Però atès que, mentre el concepte de llar es propaga també es propaga la població per a la qual aquests codis morals són aplicables, al llarg dels segles s'observa que la gent habita en un mateix univers moral. Les religions i les filosofies universals subscriuen aquest punt de vista: en el cas del budisme, fins i tot a les plantes i als animals inferiors els apliquen codis de comportament inspirats en un sentit exagerat de la compassió.

En certes cultures pre-modernes de caçadors, es respecten alguns animals, encara que els matin, i entre els agricultors pre-moderns amb una visió del món tenyida de por, algunes plantes i alguns animals són considerats tabús. Però aquesta actitud vers els éssers vius no humans no és el mateix que l'actitud d'atribuir-los drets i obligacions, o veure'ls tombant sota l'ègida d'una suprapersonal concepció de la justícia (Kay, 1985). Encara avui conceptes semblants tendeixen a ser aplicats només a les espècies humanes. Per exemple, quan els geògrafs parlen de justícia gairebé sempre pensen en una justícia social dins un

món de persones estrangeres. Els pins-roigs i les balenes no hi estan inclosos. Però... i si tot el planeta és considerat com la llar dels humans i reconeixem que no hi forasters, humans o no? I què passa si tèmense d'això ocorre en un moment en què els suports religiosos de la moralitat que fan possible profunds sacrificis s'han debilitat, no només pel benestar material sinó també per una secularització del pensament racional?

La Cultura de la Geografia

He intentat mostrar que la geografia, tot i el caràcter distintiu de les seves especialitats, és un camp coherent d'estudi, però seria deshonest si no confessàs que això no és la totalitat del quadre. La geografia es manté unida també per raons extralògiques, és a dir, per una tradició i una cultura, una visió del món i fins i tot un temperament que algunes persones arriben a tenir. Com a tradició i cultura acadèmica, la geografia endinsa les arrels en el pensament dels grecs. Ha prosperat en certes èpoques més que en altres, en certs indrets més que en altres. Diria que perquè prosperi la cultura de la geografia, l'íntim coneixement de la pròpia localitat, basat en una coneixença de com els llocs i els pobles poden ser profundament diferents, fins i tot a distàncies curtes, s'ha de combinar amb una apreciació més abstracta de la terra com un tot. Europa, des de mitjans del segle XIX fins a l'actualitat, sembla haver complert aquesta condició, però no els Estats Units, tot i que una poderosa ideologia cultural i política afavoria una concepció d'Amèrica com a espai i escenari aclaparat per l'experiència i el coneixement de les diferències i els lligams locals (Lowenthal, 1968; Jackson, 1972). I encara, irònicament, no és aquest sentit abstracte de la terra i de la llar el mateix fenomen que els geògrafs contemporanis intenten entendre per tal d'arribar a la comprensió del món modern?

Retorn ara a la visió mundial. Aquí he d'emfasitzar una altra vegada les tres paraules clau: terra, llar i gent. Aquestes paraules, i específicament el terme central, el concepte de llar, aporten als geògrafs una perspectiva única de la realitat. S'unifiquen sobre aquesta mateixa perspectiva, que no és tant un programa conscient com un temperament o una disposició natural. Així, els geògrafs físics, si deixen de banda la geomorfologia o la climatologia, gairebé sempre s'acosten a la geografia humana força més que a la geologia o a la ciència de l'alta atmosfera. Per la seva part, els geògrafs humans, per molt immersos que estiguin en la realitat humana, són de forma inevitable sensibles als cants de sirena de la natura: els pica la curiositat per saber com el seus companys de la branca física s'acosten a la natura, i en el propi

treball dels geògrafs humans, encara que faci referència a ciutats, en el fons hi planeja la pal·lidesa del cel de Nova Anglaterra o la crueltat del sol de Florida.

Una observació final. No importa com de reductiva o abstracta sigui una línia de recerca individual, els geògrafs no se senten confortables amb una visió

singular com la de Newton o com la d'un economista. La raó és senzilla: si cada cop més els geògrafs insisteixen en la precisió i en la quantificació en detriment de la visió globalitzadora i de la divulgació, no podran esperar mai entendre la Terra com una llar.

Referències

- Carter, P. 1988. *Road to Botany Bay: An exploration of landscape and history*. New York: Alfred A. Knopf.
- Goudie, A. 1990. *Human impact on the natural environment*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Hartshorne, R. 1959. *Perspectives on the nature of Geography*. Chicago: Rand and McNally.
- Holliday, V. T. 1988. Genesis of a late-Holocene soil chronosequence at de Lubbock Lake archaeological site., Texas. *Annals, Association of American Geographers* 78: 594-610.
- Jackson, J. B. 1972. *American space: The centennial years 1865-1876*. New York: Norton.
- Kay, J. 1985. Native Americans in the fur trade and wildlife depletion. *Environmental Review* 9: 118-130.
- Knox, J. C. 1985. Responses of floods to Holocene climatic change in the upper Mississippi valley. *Quaternary Research* 23: 287-300.
- Langer, S. K. 1967. *Mind: An essay of human feeling*. Baltimore. John Hopkins Press.
- Leighly, J. B. 1955. What had happened to physical geography? *Annals, Association of American Geographers* 45: 309-315.
- Lowenthal, D. 1968. American scene. *Geographical Review* 58: 61-88.
- Moore, O. K. 1957. Divination, a new perspective. *American Anthropologist* 59: 61-88.
- Nash, R. 1989. *Rights of nature: A history of environmental ethics*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Ostergren, R. C. 1988. *Community transplanted: The transatlantic experience of a Swedish immigrant settlement in the upper Middle West, 1835-1915*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Parsons, J. J., and W.M. Denevan. 1967. Pre-Columbian ridged fields. *Scientific American* 219: 92-101.
- Sack, R. D. 1988. Consumer's world: Place as context. *Annals, Association of American Geographers* 78: 642-664.
- Sauer, C. O. 1944. Geographic sketch of early man in America. *Geographical Review* 34: 529-573.
- . 1956. Education of geographer. *Annals, Association of American Geographers* 46: 287-299.
- Stamp, L. D. 1951. *Applied geography*. London essays in geography eds. L.D. Stamp and S. W. Wooldridge, 1-18. London: Longman.
- Thomas, W. L., ed. 1956. *Man's role in changing the face of the earth*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tuan, Y-F. 1984. *Dominance and affection: The making of pets*. New Haven: Yale University Press.
- . 1989. *Morality and imagination: Paradoxes of progress*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Vale, T. R. 1988. Clearcut logging, vegetation dynamics, and human wisdom. *Geographical Review* 78: 375-386.
- Ward, D. 1989. *Poverty, ethnicity, and the American city: Changing conceptions of the slum and the ghetto, 1840-1925*. New York: Cambridge University Press.
- Yen, D. E. 1982. *Tikopia: The prehistory and ecology of a Polynesian outlier*. Honolulu: Bishop Museum Press.